

УКРАЇНСЬКЕ ВІРШУВАННЯ 40-Х РОКІВ ХІХ СТОЛІТТЯ (МЕТРИКА І РИТМІКА)

Павло Івончак. Українське віршування 40-х років ХІХ століття (метрика і ритміка)

У статті розглядається версифікація українських поетів 40-х років ХІХ століття у зрізі метрики та ритміки. Дані про віршову форму проаналізованих творів чимало додають до розуміння українського віршування ХІХ століття загалом.

Ключові слова: метрика, ритміка, силабічний вірш, верлібр, „думовий” вірш.

Павел Івончак. Украинская версификация 40-х годов ХІХ века (метрика и ритмика)

В статье рассматривается версификация украинских поэтов 40-х годов ХІХ века в срезе метрики и ритмики. Данные о стихотворной форме проанализированных произведений немало добавляют к пониманию украинского стихосложения ХІХ века в целом.

Ключевые слова: метрика, ритмика, силлабический стих, верлибр, „думовое” стихотворение.

Pavlo Ivonchak. The Ukrainian versifications in 40's of ХІХ (metric and rhythmic)

In the article versification of the Ukrainian poets of 40th of ХІХ age is examined in the cut of metric and rhythmic. Information about the written in verse form of the analysed works quite a bit add to understanding Ukrainian versification of ХІХ age on the whole.

Key words: metric, rhythmic, syllabic poem, verlibr, „dumas” poem.

Цілісної картини розвитку вітчизняної версифікації у ХІХ ст., на жаль, все ще немає. Є вже немало досліджень, присвячених розгляду віршування певних авторів – І. Котляревського, Т. Шевченка, П. Куліша, І. Франка, М. Старицького, Лесі Українки. Принагідні зауваження про особливості версифікації ХІХ століття фіксуємо у працях Г. Сидоренко, Н. Чамати. Віршування перших десятиріч цього віку розглянув В. Мальцев, версифікацію 80-90-х років – О. Любімова.

Оскільки творчість переважної більшості поетів 1840-х років ще не була предметом вивчення на віршознавчому рівні (зокрема, у зрізі метрики, ритміки, строфіки та римування), тема даного дослідження видається актуальною і важливою.

Спираючись на методологію ряду вітчизняних (Б. Бунчука, Н. Костенко, Н. Чамати, та ін.) та зарубіжних (передовсім М. Гаспарова) віршознавців, а також на певні напрацювання в розробці цієї теми (праці та статті Ф. Колесси, В. Коптілова, Н. Костенко, Г. Сидоренко, Н. Чамати, Б. Бунчука) зосередимось на версифікаційному аналізі всіх друкованих поетичних творів, написаних східноукраїнськими та західноукраїнськими авторами в період з 1840 по 1849 роки. Окремо розглянемо східноукраїнську та західноукраїнську поезію у зв'язку з різними умовами її розвитку. Після цього подамо загальну картину вітчизняної версифікації означеного періоду.

У Східній Україні в 40-і роки продовжували свою працю українські поети-романтики старшого покоління: А. Метлинський, М. Костомаров, Л. Боровиковський та ін. До молодих поетів романтиків 40-х років належить Олександра Псьол (1817–1887), яка написала кілька поезій („До сестри”, „Свячена вода” – 1843–1844, „Три сльози дівочі” – 1847, „Молитва” – 1848). Усі свої твори авторка присвятила Шевченкові, якого вона шанувала й любила. Поетові особливо сподобався її вірш „Свячена вода”.

Загалом в 40-і роки В. Забілою, М. Петренком, та іншими поетами було зроблено подальші спроби, щоб відійти як від бурлеску, так і від поширеної тоді народнопісенної манери.

Одночасно з романтичними творами 40-х років, також друкувалися й бурлескні, традиція яких, була продовжена в творах О. Корсуна („Українські повір'я” – 1841), С. Писаревського („Писулька до мого брата” – 1841). У такій же манери виступив і Я. Кухаренко („Карпо, запорозький кошовий” – 40-і роки).

Однак у бурлескних творах 40-х років відбувається певна еволюція, зокрема П. Кореницький („Вечорниці” – 1841), С. Александров („Вовкулака” – 1842) починають змінювати бурлескную манеру написання творів, мова їх стає народно-побутовою.

О. Рудиковський написав сатиричну казку „Чумацький віз” (1840), йому ж належить і бурлескно-побутова „Пісня” („Чи так у вас, як у нас”).

В „Южно русском сборнике” (1848) опубліковані дві поеми М. Макаровського – „Наталя, або Дві долі разом” (1844) і „Герасько, або Талан в неволі” (написана трохи пізніше). Реалістичною була також поема С. Писаревського „Стецько (Можебилиця)” (1841).

Крім реалістичних творів великої форми (поема), в 40-і роки з'явилося кілька поезій малої форми (байки) [6, с. 257]. З ними виступили П. Писаревський, О. Рудиковський, П. Кореницький.

У даний період починає свою поетичну діяльність П. Куліш зі своєю поетичною збіркою – „Україна” (1843) – написаною незалежно від Шевченкової манери, очевидно, під впливом „Кларедворського рукопису”, що тоді ще вважався автентичною збіркою стародавніх чеських народних пісень, П. Куліш задумав дати історію України в жанрі народних дум. Спроба не була вдалою, і наступний випуск „України” не був написаний [6, с. 48].

При розгляді метрико-ритмічних форм в поезії Східної України, треба мати на увазі вплив російської поезії, у якій панівною версифікаційною системою була силабо-тонічна. Ця система віршування домінувала і у творчості східноукраїнських поетів – 52% творів витримано у річищі силабо-тоніки. Найчастіше до силабо-тонічного вірша вдавались: Я. Кухаренко, П. Писаревський, О. Рудиковський, С. Александров, П. Кореницький, С. Писаревський (всі – 100%), М. Костомаров (84,6%), М. Петренко (84,2%), К. Думитрашко (75%), М. Макаровський (50%), Рідше зверталися до силабо-тоніки: О. Корсун (37,5%), Я. Щоголев (37,5%), Т. Шевченко (25,5%). О. Афанасьєв-Чужбинський (10,6%).

Українські поети цього періоду використали лише 4 відомих метри – ямба, хорей, амфібрахій та анапест. Найбільше силабо-тонічних творів мають ритм ямба 78 %. Найчастіше до ямба вдавалися Т. Шевченко, С. Александров (обидва – 100%), О. Рудиковський (83,3%), П. Писаревський (83,2%), П. Кореницький (75%). Рідше застосовували цей метр К. Думитрашко (67%), О. Корсун (66,6%), М. Петренко (64%), С. Писаревський (60%), М. Макаровський (50%).

Серед ямбічних творів превалує ритм Я4 (70%). Найчастіше до нього вдавався Т. Шевченко.

Як зазначає Н. Костенко, силабо-тонічна система у віршуванні Т. Шевченка представлена одним, але найбільш поширеним у східнослов'янській поезії XIX ст. розміром 4-стопового ямба, що також, скажімо у порівнянні з пушкінським, несе на собі карб вільної стихії. Загалом, цей розмір у Шевченка обіймає 7 тис. 888 рядків (відповідно 35,7%) [7, с. 6].

Чотиристопний ямб — другий, поряд із 14-складовим віршем, улюблений розмір Шевченка, характерний для всіх періодів його творчості.

Як відомо, чотиристопний ямб поширився в російській поезії де у XVIII ст. М. Ломоносов, а слідом за ним Г. Державін, В. Петров, О. Сумароков використовували його переважно в одах, виробивши особливий „декламаційний” тип чотиристопного ямбічного вірша з своєрідною системою ритміко-інтонаційного варіювання.

Розквіт чотиристопного ямба в російській поезії припадає на діяльність Пушкіна, який звертався до нього в творах найрізноманітніших жанрів і в якого він досягає максимальної гнучкості та виразності, ставши найбільш опрацьованим розміром його доби [12, с. 84].

Пальма першості в освоєні українського чотиристопного ямба належить І. Котляревському. „Котляревський, безперечно, дуже заслужився для прищеплення цієї віршової форми на українському ґрунті та для її вироблення, – зазначав Ф. Колесса, – він підготував шлях для своїх наслідників – тих, що, йдучи за його прикладом, плекали ямбічний вірш у травестійному стилі, і тих, що пристосовували цю форму для ліричних та епічних жанрів” [12, с. 84-85].

За даними російських мовознавців, а саме М. Гаспарова, форми російського Я4 поділено на два види: без альтернуючого ритму, або „архаїчний” (I стопа сильніша ніж II), та з альтернуючим ритмом, або „традиційний” (II стопа сильніша ніж I).

За нашими підрахунками для Шевченкового Я4 притаманний „традиційний” ритм.

Так, приміром, наголошуваність стоп у вірші „Мені однаково чи буду...” має такий вигляд:

I	II	III	IV
75	98	10	100

Також до Я4 з „традиційним” ритмом звертались такі східноукраїнські поети як С. Александров (100%), М. Макаровський (50%), П. Кореницький (50%), П. Писаревський (66,6%), С. Писаревський (40%), М. Петренко (35,6%), О. Корсун (33,3%). Загалом, відсоток творів, написаних Я4 традиційним ритмом, – 53,6. Усього сім творів – „Весна” (М. Петренка), „Писулька до мого братухи” (С. Писаревського), „Могила” (О. Корсуна) та „Пан”, „Панське слово велике діло”, „Собака та злодій”, „Кочубей” (П. Писаревського) – укладені „архаїчним” ритмом.

Усереднена схема наголошуваності стоп у Я4 цього періоду виглядає так:

I	II	III	IV
85,9	91,6	60,8	100

Відсоток наголошуваності рядків – 27,5. Усереднена кількість версів з позасхемними наголосами – 3,2%.

Фіксуємо твори з ритмом Я 5 (3,5%). До цього розміру зверталися О. Корсун („Рідна сторона”), М. Костомаров („Переяславська ніч”).

М. Гаспаров про цей розмір пише: „5-ст. ямб увійшов у вжиток в пору, коли стара тенденція до акцентної рамки вже втратилася в російському вірші; а природний ритм цього розміру [...] дає посилення наголосення на I, III та V стопах, тобто добре відповідає тенденції до альтернуючого ритму” [2, с. 138].

Я5 О. Корсуна теж має стійку тенденцію до альтернуючого ритму; акцентуація стоп у творі виглядає так:

I	II	III	IV	V
81,25	93,75	93,75	25	100

5-стоповик М. Костомарова – структура із висхідним ритмом. Тут з’являється цезура, непостійна за характером, а особливо за місцем розташування, у результаті чого II стопа дорівнює I.

Усереднена схема акцентуації стоп Я5 цього періоду виглядає так:

I	II	III	IV	V
82	88,4	82,3	35,5	99

Відсоток повнонаголошених рядків – 20,9. Усереднена кількість версів з позасхемними наголосами – 20,9%.

Різностоповий ямб представлений у творчості східноукраїнських авторів неврегульованим, вільним ямбом. До цього розміру вдаються частіше такі поети: О. Рудиковський (83,3%), К. Думитрашко (33,3%), М. Петренко (28,6%), П. Кореницький (25%), С. Писаревський (20%), П. Писаревський (16,6%).

Хореїчні твори цього періоду становлять 16,7% від усіх силабо-тонічних віршів. Найчастіше до цього метра вдавалися Я. Щоголев, Я. Кухаренко (обидва – 100%), С. Писаревський (40%), О. Корсун (33,3%), П. Кореницький (25%). Рідше використовували хореїчні твори: О. Рудиковський (16,7%), М. Костомаров (15,4%), М. Петренко (7%), по одному твору фіксуємо у О. Афанасьєва-Чужбинського та О. Бодяньського.

Чотиристоповий хореї (84%) характерний для творів Я. Кухаренка, М. Костомарова (обидва – 100%), Я. Щоголева (66,7%), О. Корсуна (33,3%), М. Петренко (7%). Сюди ж зараховуємо і твір О. Афанасьєва-Чужбинського „Ой як весело глядіти”.

М. Гаспаров виділяє у російському Х4 два види ритму: 1) „архаїзований” (наголошуваність II стопи нижча, ніж 94%); 2) „традиційний” (наголошуваність II стопи 99,5% – 100%).

Переважає більшість творів, які були укладені цим розміром мали „традиційний” ритм (у середньому 80%), решта – „архаїчний”.

Окрім традиційних одорозмірних хореїв, у творах поетів зустрічаються і різнорозмірні. Їх використовували зокрема – О. Рудиковський („Пісня” (Х4343)), та Я. Щоголев („На згадування Климівського” (Х335)).

Ряд поетичних творів було написано трискладовиками – амфібрахієм та анапестом, частка яких становить 6,4% та 1,3% від усіх силабо-тонічних творів даного періоду.

До анапесту вдавалися М. Петренко (28,6%) („По небу блакитнім очима блукаю” , „Туди мої очі, туди моя думка”, „Чого ти, козаче, чого ти, бурлаче”), П. Писаревський (16,6%) („Стецько”).

До різностопного урегульованого трискладовика звертається К. Думитрашко у своєму вірші „Поминки”. Твір укладений розміром Ан223.

Силабічні розміри представлені монорозмірними та різнорозмірними формами. Серед монорозмірних форм фігурують 8-складовик, 11-складовик, 6-складовик та 14-складовик (8+6)2.

Частка 8-складовика становить 5,6% від усіх силабічних творів. Н. Чамата вважає, що 8-складовик Я. Щоголева зазнає яскравої тонізації, трансформуючись у Х4 („Гречкосій”) або в Я4 („Поминки”) [11, с. 264].

Єдиним, хто на Східній Україні писав 11-складовиком (2,4% від усіх силабічних віршів), був О. Афанасьєв-Чужбинський (17,6%). Цей розмір характерний для 3-х поетичних творів: „Прощання”, „Дівочка правда”, „Співанка”. 11-складникові О. Афанасьєва-Чужбинського властива постійна жіноча цезура після п’ятого складу. Хореїзація – 30,5%.

Менше творів було написано 6-складовиком (1,6%). До нього звертались В. Забіла (25%), Т. Шевченко (1,2%). 13-складовиком укладено два твори Т. Шевченка „Ой одна я, одна” та „За

байраком байрак”); він же удався й до 10-складовика („Сонце заходить, гори чорніють” та „Утоптала стежечку”); 9-складовик використав М. Костомарова у поезії „Зозуля”; 12-складовик О. Афанасьєв-Чужбинський у творі „Думка”.

14-складовик у варіанті (8+6)2 використав М. Макаровський у поемі „Наталя”.

Частка різноскладових силабічних творів цього періоду становить 85,7% від усіх силабічних віршів окресленого десятиліття.

Серед врегульованих різноскладовиків (96%) від усіх різноскладових силабічних творів, найбільшим був сегмент 14-складовика зі схемою 8,6,8,6 (81%). Це – М. Петренко (100%); Т. Шевченко (83%); О. Корсун (80%); О. Афанасьєв-Чужбинський (70,5%); В. Забіла (66,7%); Я. Щоголев (60%); М. Костомаров (54,5%).

Цезуровий поділ (4+4) 8-складових рядків загалом зберігається. Хореїзація, у середньому, становить 55,4%, амфібрахізація – 17%.

До врегульованих різноскладовиків, вдавалися О. Афанасьєв-Чужбинський (вірш „С. П. Гребінці” 11,10,11,10) та М. Костомаров (у віршах „Ой ішов козак, ой ішов бурлак” 10,6,10,6, „Дитинка” 11,11,4 (перші рядки мають розмір 9,4,10,11,7)).

Неврегульовані силабічні форми використали Т. Шевченко („Чого мені тяжко, чого мені нудно”) 12-11, О. Корсун („Козак та гулянка”) 10-12 та 10-11 М. Костомаров („Явір, тополя й берега” у якій зрідка з’являються 9 та 12-ві рядки).

Чималий пласт поетичних творів цього періоду характеризується поліметричною будовою (18,4% від усіх поетичних творів окресленого десятиліття). На гадку Н. Костенко, найбільшим майстром віршової поліфонії в українській поезії XIX ст. є Т. Шевченко. Вона стверджує: „Поліметрія – наскрізна лінія віршової еволюції поета. У віршовому багатоголосі, що, очевидно, походить від народного багатоголосного хорового співу, мабуть, найповніше розкривається вибухова, відкрита всім враженням і звуком вдача поета. Загалом поліметрією охоплено майже 70% (68,5) усіх рядків” [7, с. 8].

До поліметричних композицій також зверталися О. Псьол (25%), у яких маємо чергування 14-складовика (8,6,8,6) із 12-складовиком, М. Петренко (5,3%) – класичне поєднання урегульованого тристоповика Ан223 та Я4; М. Костомаров (10%) – 8,5,8,5 та 11-складовик, О. Афанасьєв-Чужбинський – (5,6%) Я4 та Амф4, який, зокрема, є зразком мікрополіметрії (за визначенням М. Гаспарова) – зміна метру відбувається часто, іноді – невмотивовано сюжетно-композиційним рухом.

Фіксуємо кілька творів з використанням „думового” вірша. До нього звертається у своїй хроніці „Україна” (1843р.) П. Куліш. Будова Кулішевої „думи” навіває уявлення про акцентне віршування: вірш складається з різноскладових та рознонаголошених рядків з міжнаголосним інтервалом 1-5 [3, с. 6]. До цієї форми також удався і Т. Шевченко у своїх творах „У неділеньку та ранесенько” та „У неділеньку у святую”. Верлібром вважають Шевченків вірш „Молитва Йереми Пророка, Отця наши согреша, и несть их” [7, с. 21]. Силабо-тонічним відповідником гекзаметра укладено поетичний вірш К. Думитрашка „Жабо-мишодраківка”.

Загін українських поетів на західноукраїнських землях був незначним.

В Галичині були знайомі твори М. Шашкевича, Я. Головацького, Рудольфа Моха, автора збірки поезії „Мотиль” (1842), „Справа в селі Клекотині” (Львів, 1849). Після революції 1848 року активніше в літературі став виступати поет-прозаїк М. Устиянович, знаний своєю поезією „Верховинець”, яка стала народною піснею.

На Закарпатті панував „москвофільський” напрям. Організатором літературного руху тут був Олександр Духнович. Представниками поезії 40-х були також І. Гушалевиц та О. Павлович [6, с. 51].

На Буковині в означене десятиліття друкували свої твори В. Продан та В. Ферлієвич.

Провідною метричною системою на Західній Україні залишалась силабіка. 94% творів витримано у річищі цієї системи.

Найчастіше до силабіки вдавалися такі автори: М. Устиянович, А. Могильницький, О. Павлович, О. Духнович, В. Ферлієвич (всі – 100%), І. Гушалевиц (82,4%), М. Шашкевич (81,8%), Я. Головацький (50%), Р. Мох (28%).

Превалюючою метричною формою є 12-складовик (17%). Найчастіше до нього вдався О. Павлович (37,5%). У меншій мірі – І. Гушалевиц (14,3%), М. Шашкевич (11%). Частка 8-складовика становить 17%. Найчастіше його використовував О. Павлович (20,8%), М. Шашкевич (11%), менше – М. Устиянович (7,7%) та І. Гушалевиц (7%).

12% від усіх силабічних творів займає 11-складовик. Найчастіше до цього розміру зверталися

М. Устинович (66,7%) та А. Могильницький (33,3%). На гадку Н. Чамати, вибір цієї метричної форми, ймовірно, пов'язаний із прагненням відтворити говірний інтонаційний стиль. Всі метричні константи і доміанти – ізосилабізм, правильне цезурне членування, жіноча клаузула і цезура – витримані дуже чітко, розподіл наголосів у рядку відповідає природним нормам української мови [11, с. 264].

Лише 9,7% у метричній системі західноукраїнських авторів займає 14-складовик.

У варіанті (8+6)2 його використали М. Шашкевич („Думка”) та О. Павлович („Горо мила, Маковицьо, ти Русинів мати” та „Прото єдні другим”). Решта авторів вдавалися до схеми 8,6,8,6. Це – М. Устинович (16,7% лише у творі „Вістка з чужини” фіксуємо одну катренну строфу укладену 11-складником, далі маємо ритм 8,6,8,6); І Гушалеви́ч (14,3%) та О. Духови́ч („Жизнь русина”).

Найменше творів було написано 5- 6- 7- та 9-складовиками. Так, 5-складовик характерний для „Пісеньок і грачок діточих” М. Шашкевича; 6-складовиком написано „Младость” та „Способы щастія” О. Духовича та „Зложили-сме ярмо” і „Ти поле зелене” О. Павловича; 7-складовиком укладено твори І. Гушалеви́ча „Де єсть руська отчина”, О. Духовича „Лжа и татьба” та О. Павловича „Берте коси до руки” і „Подьме, хлопці, на село”; 9-складовик характерний для однієї поезії О. Павловича „По лісох зозулі кукали”.

Єдиний вірш О. Павловича „Паліночко, палінко, палінчисько бридка” написаний 13-складником (7+6) з постійною цезурою після сьомого складу.

Різномірні вірші з урегульованим чергуванням рядків становлять найбільшу частку від усіх різномірних. Вони представлені такими комбінаціями розмірів:

8, 5, 8, 5. Саме так чергуються рядки у творах І. Гушалеви́ча „Туга за родиню” та „Дума над Галичем”. 8, 6, 8, 6 (графічно розчленований 14-складовик), характерний для згадуваних уже творів М. Устиновича, І. Гушалеви́ча та О. Духовича. Схему 8, 7, 8, 7 мають твори І. Гушалеви́ча „Любов родинной землі”, „Лебедка”, „Голубка”; О. Духовича „Пѣснь о предворной жизни”, „Слава міри”, „О чести”, „Пѣснь Богу Всемогущему”; А. Могильницького „Згадка старовини”, та „Пробудився соловію”. Схема 8, 8, 7, 7 характерна для віршів О. Духовича „Рассужденіє о бозѣ створитель”, „Клятва”, „Хвала”, „Верхность”, „Незабудка” та „Книжица читальная для начинающих шольская правила”. Розмір 10, 7, 10, 7 має твір Я. Головацького „Над Прутом”, а 10,9,10,9 – поезія О. Павлович „Ви, браття драгі, ви браття мої”.

До віршів з нерегульованим чергуванням різномірних рядків зараховуємо твори: „Дума Надністрівська” та „Тужливая дѣва” І. Гушалеви́ча; „Перед зорями в люту негоду”, „Побратимові, посилаючи ему пісні українські” (імітація думового вірша) М. Шашкевича; „Ви, втішені луки, не буду вас косив”, „Де росте чорна крушина”, „Дцїла співають природа”, „К моїй родині”, „Хмари розходять, небо суть ясні”, „Ци пам'ятаєте, кедь на бережечку” О. Павловича; „Грѣх” О. Духович та „Тужливая дѣва” І. Гушалеви́ча.

Однак найбільше нерегульованих творів належить В. Ферлеєвичу (100%), котрий писав різноскладовим силабічним віршем. Його вірші схожі на своєрідні силабічні логаети – різноскладові вірші з упорядкованим чергуванням рядків з різною кількістю наголосів.

Лише 16% від усієї метричної системи віршованих творів становить силабо-тоніка.

Найбільше силабо-тонічних творів мають ритм хорей – 80 %. Він представлений найпоширенішим розміром Х4. До цієї форми вдавалися у Я. Головацький (100%), Р. Мох (72%), М. Шашкевич (50%) та І. Гушалеви́ч (33,3%). Хорееві цих авторів притаманний „традиційний” ритм.

Усереднена схема наголошуваності стоп у Х4 цього періоду виглядає так:

I	II	III	IV
68	100	56,4	100

Усереднена кількість версів з позасхемними наголосами – 7,8%.

Досить широкого розповсюдження в це десятиліття набуває різностоповий урегульований ямб (13%). До нього звертається І. Гушалеви́ч (66,7%), від усіх його силабо-тонічних творів.

М. Гаспаров виділяв у різностоповиках „французьку” та „німецьку традиції”. Перша з них – це поєднання 4- та 6-стопових рядків, друга – 3- та 4-стопових.

Зразком „німецького” різностопового ямба в українській поезії 40-х рр. XIX ст. є твір І. Гушалеви́ча „Введеніє”.

М. Гаспаров писав, що „на схрещуванні „німецької” та „французької” традицій в російській поезії з'явилися найрізноманітніші чергування різностопових ямбів” [2, с. 120]. Результатами такого „схрещування” в українській поезії став твір І. Гушалеви́ча „Родиміі поля”, в якому автор звертається до шестивірша Я545444.

В іншому випадку автор використовує катренну схему Я4344.

Автор, щоправда, не скрізь зумів зберегти обраний ритм Я4344: подекуди з'являються рядки з ритмом X 5. Та частка таких „відхилень” – лише 4,2 %:

Під тихий вечір я спою,	У1У1У1У1	Я4
Ударю в гусли мою,	У1У1У1	Я3
По ній перстам моїм проткнуся,	У1У1У1У1	Я4
Наново Русі припом'януться (10, с. 501).	1УУУ1УУУ1У	X5

Подамо дані щодо метрики і ритміки в українській поезії цього періоду загалом.

Частка силабічних форм у поезії цього періоду становила 65%. Найбільший сегмент серед усіх силабічних творів становить 14-складовий вірш (45,7%). У варіанті (8+6)2 його використав М. Макаровський у поемі „Наталя”, М. Шашкевич у вірші „Думка” та О. Павлович у творах „Горо мила, Маковицьо, ти Русинів мати”. Решта авторів удавалися до схеми 8,6,8,6: М. Петренко (100%); Т. Шевченко (83%); О. Корсун (80%); О. Афанасьєв-Чужбинський (70,5%); В. Забіла (66,7%); М. Костомаров (54,5%); Я. Щоголев (60%). Хореїзація рядків, у середньому, становить 54%, амфібрахізація – 8,5%. Цезуровий поділ (4+4) 8-складових рядків загалом зберігається.

З книжних силабічних розмірів поети апробували 11-складовик (7,2%) та 13-складовий вірш, яким укладено твори Т. Шевченка „Ой одна я, одна”, „За байраком байрак” та вірш О. Павловича „Паліночко, палінко, палінчисько бридка”. Трохи більше поезій мали ритм 12-складовика (8,9%). Найчастіше до нього вдавався О. Павлович (37,5%), у меншій мірі – І. Гушалевиц (14%), М. Шашкевич (11%) та О. Афанасьєв-Чужбинський (один поетичний твір „Думка”). Частка 8-складовика становить (11,3%). До цієї форми зверталися Я. Щоголев (25%), О. Павлович (20,8%), М. Шашкевич (11%), І. Гушалевиц (7%). Дуже рідко автори використовували 5- 6- 7- 9 та 10-складовик. Так, 5-складовиком написано „Пісеньки і грачки діточі” М. Шашкевича; 6-складовиком укладено „Младость” та „Способы щастія” О. Духновича та „Зложили-сме ярмо” і „Ти поле зелене” О. Павловича; 7-складовик характерний для творів І. Гушалевиц „Де єсть руська отчина”, О. Духновича „Лжа и татьба” та О. Павловича „Берьте коси до руки” і „Подьме, хлопці, на село”; 9-складовик організовує ритм поезії О. Павловича „По лісох зозулі кукали”; до 10-складовика удався Т. Шевченко у творах „Сонце заходить, гори чорніють” та „Утоптала стежечку”.

Частка різноскладових силабічних творів цього періоду становить 60,5%. Відсоток урегульованих різноскладовиків складає 72,2. Було використано такі форми: 8,6,8,6 (графічно розчленований 14-складовик); 8,5,8,5; 8,7,8,7; 8,8,7,7; 10,7,10,7; 10,9,10,9.

Сегмент нерегульованих різноскладовиків становить 27,6%. Набільше нерегульованих різноскладових силабічних віршів фіксуємо у В. Ферлиєвича (100%).

Силабо-тонічну форму мали 34% віршованих творів означеного десятиліття. Серед української силабо-тоніки 40-х років XIX століття домінуючі позиції зберігають двоскладові розміри: 92% від усіх силабо-тонічних. Відсоток творів, написаних ямбом, становить 64, хореєм - 28. Серед ямбів домінує розмір Я 4. 4-стоповик з „архаїчним” ритмом характерний для (70%) творів з цим розміром. Усього сім творів – „Весна” (М. Петренка), „Писулька до мого брата” (С. Писаревського), „Могила” (О. Корсуна) та „Пан”, „Панське слово велике діло”, „Собака та злодій”, „Кочубей” (П. Писаревського) – мають „архаїчний” ритм. До 5-стопового ямба у романтичних творах поети звертаються значно рідше (3,5%). Його фіксуємо лише у поезії О. Корсуна „Рідна сторона” та драмі М. Костомарова „Переяславська ніч”. Різностоповий нерегульований, вільний ямб становить 23%. Найчастіше до нього вдавалися О. Рудиковський (83,3%), К. Думитрашко (33,3%). Рідше – М. Петренко (28,6%), П. Кореницький (25%), С. Писаревський (20%) та П. Писаревський (16,6%). Різностоповим урегульованим ямбом, укладено лише 2% силабо-тонічних творів означеного десятиліття. До нього звертається І. Гушалевиц (66,7%), від усіх його силабо-тонічних творів. Використано форми Я545444 та Я4344.

Набільше хореїчних віршів укладено розміром X 4 (84%). З них 78,5% становлять хореїчні чотиристоповики з „традиційним” ритмом. „Архаїчний” ритм характерний для творів „Пісня” (С. Писаревського), „Харко, запорізький кошовий” (Я. Кухаренка) та „Ой як весело глядіти” (О. Афанасьєва-Чужбинського). Різностоповим урегульованим хореєм ритмом X4343 укладено вірші „ Ой біда мені, біда” (М. Петренка), „Пісня” (О. Рудиковського) та X335 „На згадування Климовського” (Я. Щоголева).

Частка трискладовиків становить 8%. Двостоповим амфібрахієм написано твір „Марусенько мила” М. Шашкевича. Анапестом 223 укладена поезія „Поминки” К. Думитрашка. Решта творів написано ритмом Амф4.

Фіксуємо кілька творів з використанням „думового” вірша. До нього звертається у своїй хроніці „Україна” (1843р.) П. Куліш. До цієї форми також удався і Т. Шевченко у своїх творах „У неділеньку та ранесенько” та „У неділеньку у святую”. Верлібром вважають Шевченків твір „Молитва Йеремии Пророка, Отца наши согреша, и несть их”. Силабо-тонічним відповідником гекзаметра укладено поетичний твір К. Думитрашка „Жабо-мишодраківка”.

Література

1. Гаспаров М. Л. Очерк истории европейского стиха / Л. М. Гаспаров. — М. : Наука, 1989. — 304 с.
2. Гаспаров М. Очерк истории русского стиха. / М. Гаспаров. — М. : Наука, 1984. — 314 с.
3. Бунчук Б. І. Еволюція віршування Пантелеймона Куліша: Навчальний посібник / Б. І. Бунчук. — Чернівці : Рута, 2002. — 60 с.
4. Бунчук Б. І. Віршування Івана Франка: [монографія] / Б. І. Бунчук. — Чернівці : Рута, 2000. — 308 с.
5. Бурлеск і травестія в українській поезії першої половини ХІХ ст. — К. : Держ. літ. видав., 1959. — 600 с.
6. Історія української літератури: У 8 т. — К. : Наук. думка, 1968. —Т. 3. — 514 с.
7. Костенко Н. В. Методичний довідник до творів Т.Шевченка: Методична розробка з курсу віршознавства. / Н. В. Костенко — К. : ВПЦ „Київський університет”, 1994. — 40 с.
8. Любімова О. В. Українське віршування 80-х – 90-х років: автореф. дис. ...канд. філ. наук: 10.01.06 / Оксана Василівна Любімова. — Тернопіль, 2009. — 20 с.
9. Мальцев В. С. Українське віршування перших десятиріч ХІХ століття: автореф. дис. ... канд. філ. наук: 10.01.06 / Валентин Сергійович Мальцев. — Чернівці, 2007. — 22 с.
10. Українські поети-романтики: Поетичні твори. — К. : Наук. думка, 1987. — 590 с.
11. Чамата Ніна. Еволюція метрики української поезії доби романтизму: особливості переходу від силабіки до силабо-тоніки // *Słowiankiej Metryki Porównawczej: Europejskie wzorce metryczne w literaturach słowiańskich.* / Ніна Чамата. Warszawa, 1995. — S. 259—269.
12. Чамата Н. П. Ритміка Т. Г. Шевченка. / Н. П. Чамата. — К. : Наук. думка, 1974. — 175 с.